

Ivana Jerolimov

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

ANALIZA FRAZEMA SA SOMATIZMOM BOCCA U TALIJANSKO-HRVATSKOM DVOJEZIČNOM RJEČNIKU

Rad predstavlja rezultate analize frazeoloških izraza talijanskoga jezika koji sadrže somatizam *bocca (usta)* na korpusu jedinica iz dvojezičnog općeg rječnika Mirka Deanovića i Josipa Jerneja: *Talijansko-hrvatski rječnik*. Posebna se pozornost posvećuje sljedećim pitanjima: (1) uvrštavanje građe u makrostrukturu dvojezičnog rječnika; (2) smještanje frazeoloških jedinica unutar leksikografskog članka; (3) interpretacija međujezične ekvivalencije; (4) podaci o stilu i upotrebi frazeoloških jedinica.

0. Uvod

Među frazeološkim izrazima koji po učestalosti zauzimaju vrlo visoko mjesto u svakodnevnoj komunikaciji nalaze se oni u kojima imenički dio frazema¹ predstavlja somatski pojam² (npr. tal. *farsene un baffo*; *in un batter di ciglio*; *mettersi le mani nei capelli*; hrv. *vući koga za nos*; *ugristi se za usne*; *zamazati komu oči*). Problemi prevođenja takvih frazeoloških izraza i očigledna nedostatnost opisa te vrste frazeološke građe u dvojezičnoj leksikografskoj literaturi namijenjenoj

---

¹ U ovome prilogu koristit ćemo termin *frazem*, koji se u suvremenoj frazeološkoj literaturi najčešće upotrebljava. Problem definiranja naziva te osnovne frazeološke jedinice prisutan je podjednako i u hrvatskoj i u talijanskoj jezikoslovnoj literaturi. U hrvatskom su se jezikoslovlju ustalili termini *frazeologizam* i *frazem*, dok se u talijanskom koriste termini *modo di dire*, *espressione idiomatica*, *frase idiomatica*, *frase fatta*, *idiotismo*.

² Somatizmima kao sastavnicama frazeoloških izraza bavili su se među ostalima Čermák 1998 i Casadei 1996. Ističući kako je teško naći jezik koji nema somatske frazeme, Čermák smatra kako se imena dijelova tijela u frazemima uglavnom koriste u skladu sa svojim tradicionalnim funkcijama i simbolima. Vrlo slična razmišljanja iznosi i Federica Casadei zaključujući kako se većina somatskih frazema može svesti na klasičnu metonimiju »organ za sposobnost«, dakle *srce* za osjećaje, *oči* za kontrolu, pažnju, upoznavanje, *uši* za shvaćanje, poslušnost, *nos* za intuiciju. Zanimljiva zapažanja o ljudskome tijelu u jeziku daje Ruthrof 2000.

učenicima i odraslim korisnicima kojima je talijanski strani jezik³ potakli su nas da na odabranome korpusu somatskih frazema u talijanskom jeziku utvrdimo kakvi se postupci opisa i tumačenja ovdje odabranih frazeoloških jedinica koriste u u nas najreprezentativnijem talijansko-hrvatskom dvojezičnom općem rječniku Mirka Deanovića i Josipa Jerneja, *Talijansko-hrvatskom rječniku*, 1990.

1. Cilj analize

Cilj je ovoga priloga rasvijetliti sljedeća pitanja:

- (1) Na koji je način vršen izbor frazeološke građe u makrostrukтури talijansko-hrvatskog dvojezičnog rječnika?
- (2) Gdje su u leksikografskom članku smještene odabrane frazeološke jedinice?
- (3) Na koji se način opisuje međujezična ekvivalencija?
- (4) Postoje li podaci o stilu i specifičnostima upotrebe odabranih frazeoloških jedinica i kakvi su ti podaci?

2. Korpus

Među somatizmima koji se veoma često sreću u frazeološkom fundusu talijanskog jezika stavit ćemo u ovome članku težište samo na somatizam *bocca*.⁵ Kao izvor za građu koristili smo jednojezične frazeološke i opće rječnike talijanskoga jezika: Carlo Lapucci, *Il dizionario dei modi di dire della lingua italiana*, 1993; Giuseppe Pittàno, *Frases fatte capo ha (Dizionario dei modi di dire, proverbi e locuzioni)*, 1992; Bruna Monica Quartu, *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*, 1993; Giovanna Turrini, Claudia Alberti, Maria Luisa Santullo, Giampiero Zanchi, *Capire l'antifona (Dizionario dei modi di dire con esempi d'autore)*, 1995, *Dizionario italiano Sabatini-Coletti*, 1997. i *Lo Zingarelli 2002, Vocabolario della lingua italiana*, 2001.

Od ukupno 75 frazema sa somatizmom *bocca* utvrđenih u izvorima iz kojih smo sakupljali građu, u makrostrukтури *Talijansko-hrvatskog rječnika* Deanovića i Jerneja zabilježeno ih je 37⁶ (49,33%). Općeniti broj ekvivalenata u ciljnom jeziku mnogo je veći od broja frazema ustanovljenih u na lijevoj strani analizi-

---

³ To potvrđuju brojni problemi prevodenja i korištenja frazema u procesu učenja stranoga jezika.

⁴ Pojam *somatskog frazema* preuzeli smo od Františka Čermáka, koji ih definira ovako: »(...) somatic idioms are simply idioms (phrasemes), or idiomatic (phraseological) combinations of various functions containing at least one obvious (physical) body-part name.« (Čermák 1998:112).

⁵ U dosadašnjim smo analizama talijanskih frazeoloških izraza sa somatizmom *glave* ustanovili najveću učestalost sljedećih somatskih sastavnica: *occhio*, *testa*, *bocca*, *orecchio*, *cervello* i *naso*.

⁶ 37 zabilježenih frazema javlja se na 49 mjesta u rječniku.

ranoga dvojezičnoga rječnika. Frazeoloških je ekvivalenata u ciljnom jeziku 16 (ili 43,24%), a nefrazeoloških 37⁷. Osvrnut ćemo se samo na frazeološki opis “slike” u odgovarajućim hrvatskim istoznačnicama. Sedam ih se temelji na slici *usta*, šest je frazema koji za sliku imaju neki drugi somatski pojam (*lice, nos, jezik, zubi, ruka, zazubice, sline*), a tri su frazeološka izraza bez somatske sastavnice. Ostali hrvatski ekvivalenti nisu frazeološke naravi.

Kakav je suodnos talijanskih i hrvatskih ekvivalenata sa somatizmom *usta* u spomenutom dvojezičnom rječniku, neka pokaže sljedeća usporedba⁸:

(1a) tal.	<i>tappare (cucire) la bocca a qcn.</i>	hrv.	<i>začepiti komu usta</i>
(1b)	<i>togliersi di bocca</i>		<i>otkidati od svojih usta</i>
(1c)	<i>la notizia corse di bocca in bocca</i>		<i>vijest se raširi od usta do usta</i>
(1d)	<i>levar la parola di bocca</i>		<i>oteti riječ iz usta</i>
(1e)	<i>chiudere la bocca a qcn.</i>		<i>začepiti komu usta</i>
(1f)	<i>bocca melliflua</i>		<i>međena usta</i>
(1g)	<i>storcere la bocca</i>		<i>(is)kriviti usta</i>

Usporedimo i frazeme talijanskog jezika sa somatizmom *usta* s frazemima hrvatskoga jezika čija je sastavnica neki drugi somatizam:

(2a) tal.	<i>fare la bocca acerba</i>	hrv.	<i>pružiti kiselo lice</i>
(2b)	<i>mettere bocca in qcs.</i>		<i>zabadati nos u što</i>
(2c)	<i>avere in bocca il miele e in cuore il fiele</i>		<i>na jeziku med, a na srcu jed</i>
(2d)	<i>acqua in bocca!</i>		<i>jezik za zube!</i>
(2e)	<i>rimanere a bocca asciutta</i>		<i>ostati praznih ruku</i>
(2f)	<i>mi viene l'acquolina in bocca</i>		<i>rastu mi zazubice, cijede mi se sline</i>

Posljednja tri primjera prikazuju hrvatske ekvivalente bez somatizma⁹:

(3a) tal.	<i>troncare a qcn. la parola di bocca</i>	hrv.	<i>upasti kome u riječ</i>
(3b)	<i>far tanto di bocca</i>		<i>zinuti od čuda</i>
(3c)	<i>parole che empiono la bocca</i>		<i>zvučne riječi</i>

⁷ Unutar nefrazeoloških istoznačnica 9 je opisnih parafraza i 22 jednorječna izraza.

⁸ Ovdje smo odabrali samo frazeološke istoznačnice, iako ima slučajeva u kojima se uz frazeološki javljaju i nefrazeološki prijevodni ekvivalenti.

⁹ Primjere (1a), (1b), (1c), (1d), (1f), (2a), (2b), (2d), (2e), (3b) i (3c) usp. Deanović–Jernej 1990, natuknica *bocca*, str. 118; primjer (1e) natuknica *chiudere*, str. 176; primjer (1g) natuknica *storcere*, str. 912; primjer (2c) natuknica *miele*, str. 568; primjer (2f) natuknica *acquolina*, str. 16; primjer (3a) natuknica *parola*, str. 645.

3. Leksikografski opis talijanskih frazema sa somatizmom bocca u *Talijansko-hrvatskom rječniku*

3.1. Makrostruktura rječnika

Analiza navedenog rječnika pokazala je nedostatak prepoznatljivog kriterija po kojem se lematiziraju frazeološke jedinice našega korpusa. Pokazalo se da je prema prvoj ključnoj riječi uvršteno 11 frazema (*bocca melliflua*, *a bocca aperta*, *a bocca stretta*, *bocca da fuoco*, *cavare di bocca*, *chiudere la bocca a qcn.*, *mi scappò di bocca*, *non rammentarsi dal naso alla bocca*, *pendere dalla bocca di qcn.*, *sciacquarsi la bocca sul conto di qcs.*, *storcere la bocca*), prema drugoj ključnoj riječi 12 frazema (*mettere bocca in qcs.*, *a mezza bocca*, *aprir bocca*, *rifarsi la bocca*, *dire per bocca di qcn.*, *fare la bocca acerba*, *ho cinque bocche da sfamare*, *largo di bocca e stretto di mano*, *mettere qcs. in bocca*, *tenere a bocca dolce*, *mi viene l'acquolina in bocca*, *troncare le parole in bocca*), a prema trećoj 4 frazema (*parole che empiono la bocca*, *la notizia corse di bocca in bocca*, *levar la parola di bocca*, *avere in bocca il miele e in cuore il fiele*). Ima frazema koji su u rječnik uvedeni na dva ili tri mjesta istodobno. Osam frazema nalazimo pod dvije ključne riječi (*acqua in bocca*, *andare in bocca al lupo*, *bocca dello stomaco*, *far tanto di bocca*, *non ha aperto bocca*, *restar a bocca aperta*, *togliersi di bocca*, *tappare la bocca*), a jedan je frazem uvršten pod tri ključne riječi (*rimanere a bocca asciutta*). Takav način inventariziranja frazeološke građe nepotrebno opterećuje opseg rječnika, stoga smatramo da bi u uvodnome dijelu rječnika trebalo navesti postupke uvrštavanja frazeoloških jedinica za čitav rječnik, npr. da se frazeološki izraz uvede pod natuknicom odabranom prema kakvom formalnom kriteriju, na primjer prema prvoj dominirajućoj riječi u frazemu, a taj je postupak već uvriježen u stranoj leksikografskoj literaturi.¹⁰

3.2. Mikrostruktura rječnika

S obzirom na to da su somatizmi višeznačne leksičke jedinice, u strukturi leksikografskoga članka frazeološki izrazi najčešće prate svako pojedino značenje ili njegovu podvarijantu. U mikrostrukturi *Talijansko-hrvatskoga rječnika*

---

¹⁰ O kriterijima lematiziranja vidi više u Hudeček–Mihaljević (1997:24–26,32–33). Navodeći različite kriterije lematiziranja frazema (formalne: mehanički, gramatički, sintaktički i iscrpni, te semantičke), autorice zaključuju kako izbjegavanje jednog od formalnih modela rezultira nedosljednošću, a s druge strane »formalni odabir riječi pod kojom se frazem donosi olakšava snalaženje korisniku i obradbu obrađivaču (...)« (str. 32–33). Landau ističe kako lematiziranje frazema predstavlja poseban problem leksikografu: »No form of alphabetization can successfully deal with all types of idioms without listing each in several places, and no dictionary can afford the luxury of such repetition.« (2001:107), pa zaključuje da ih se većina odlučuje za uvrštavanje pod prvom riječi: »Most dictionaries prefer to list idioms under the first word, though exceptions are common«, te na kraju predlaže popis frazeoloških jedinica: »Idioms indexes can help a great deal if readers use them, but so far few dictionaries include them«.

uočili smo nastojanje da se frazemi smjeste na kraju demonstracijskog dijela članka.¹¹

Ovdje valja primijetiti kako Deanović i Jernej nisu vodili računa o odvojenom smještanju frazema i paremija, već su u istome dijelu leksikografskoga članka istodobno uvrstili oba jezična oblika; kao primjer navodimo sljedeći slučaj: paremija *in bocca chiusa non c'entrano mosche* smještena je u leksikografskom članku *bocca* (str. 118) između frazema *largo di bocca e stretto di mano* i frazema *far tanto di bocca*. Korisnik rječnika bolje bi se snašao da su u leksikografskome članku različite frazeološke kategorije razdvojene.¹²

Korisniku rječnika nisu na žalost ponučena ni druga sredstva koja će mu olakšati snalaženje u leksikografskoj mikrostrukturi, na primjer grafički znakovi koji bi ga upozorili na postojanje frazeoloških izraza. U suvremenoj jednojezičnoj i dvojezičnoj leksikografiji koriste se znakovi kojima se otvaraju frazeološki dijelovi članka te na taj način doprinose preglednosti. Za primjer se mogu navesti simboli četverokuta (□) u Anićeve *Rječniku hrvatskoga jezika*, te u Bochovu dvojezičnom rječniku *Dizionario francese-italiano, italiano-francese*, a u jednojezičnom rječniku talijanskog jezika autora Sabatini—Coletti koristi se simbol dviju okomitih crtica (||).

Važan parametar prihvatljivosti dvojezičnoga rječnika također su i naputci o morfosintaktičkim ograničenjima frazeoloških jedinica. Ustaljena je praksa da se oblici prikazuju u infinitnom obliku, a za onima finitnima poseže se u slučajevima kada frazem naveden u infinitnom obliku ne kazuje dovoljno o načinu upotrebe. Autori ovdje analiziranoga talijansko-hrvatskoga rječnika u pet su se slučajeva opredijelili za finitne oblike (*bevve un bicchiere di vino per rifarsi la bocca, ho cinque bocche da sfamare, la notizia corse di bocca in bocca, mi scappò di bocca una parola, mi viene l'acquolina in bocca*), a jedan je frazem naveden u infinitnom i u finitnom obliku na dva različita mjesta u rječniku (*rimanere a bocca aperta*). Korisnika rječnika trebalo bi već u uvodnome dijelu rječnika, možda u okviru predgovora ili uputa za korištenje, informirati o tome koji će se način uvrštavanja frazema primijeniti.

3.3. Tipologija frazeološke podudarnosti

Jedno od važnijih pitanja, osim ranije navedenih, jest na koji se način opisuju stupnjevi međujezične podudarnosti. Skrećemo pozornost na to da smo se u ovome istraživanju rukovodili tipološkim odrednicama ekvivalenata na desnoj strani dvojezičnoga rječnika, a nismo uzeli u obzir razne aspekte morfo-

¹¹ Frazeološke se jedinice navode pod pojedinačnim značenjima u rječnicima: Zingarelli 2001, Sabatini—Coletti 1997 i Boch 1997.

¹² Vinja 2000 paremije smješta nakon frazema te ih uvodi oznakom *postl*. Na probleme uvrštavanja, prepoznavanja i opisa paremiološke građe u dvojezičnim rječnicima skreće pozornost i članak Matulina 1998.

sintaktičke i semantičke podudarnosti. S posebnim obzirom na tipologiju ekvivalenata u ciljnome jeziku rezultate provedene analize možemo predstaviti na sljedeći način:

- (A) Suodnos ekvivalenata jedan prema jedan (1:1), što znači jedan frazem u polazišnom jeziku i jedan ekvivalent u ciljnom jeziku – takva su 23 primjera;
- (B) Suodnos ekvivalenata jedan prema dva (1:2), što znači jedan frazem u polazišnom jeziku i dva ekvivalenta u ciljnom jeziku – takvih ima 13 primjera;
- (C) Suodnos ekvivalenata jedan prema tri (1:3), što znači jedan frazem u polazišnom jeziku i tri ekvivalenta u ciljnom jeziku – takva su 2 slučaja;
- (D) Suodnos ekvivalenata jedan prema četiri (1:4), što znači jedan frazem u polazišnom jeziku i četiri ekvivalenta u ciljnom jeziku – takav je 1 primjer.

U svakom tipološkom razredu postoji više podskupina, kako to pokazuju tablice 1, 2, 3 i 4.

Tablica 1
Frazeološka ekvivalencija *jedan prema jedan*

Polazišni jezik: talijanski	Ciljni jezik: hrvatski	Broj frazema
(1) Frazem <i>tappare la bocca a qcn</i>	Formalno i sadržajno identičan frazeološki ekvivalent <i>začepiti komu usta</i>	4
(2) Frazem <i>mettere bocca in qcs</i>	Sadržajno identičan, formalno različit funkcionalan frazeološki ekvivalent <i>zabadati nos u što</i>	6
(3) Frazem <i>a bocca aperta</i>	Jedna riječ <i>začudeno</i>	5
(4) Frazem <i>largo di bocca e stretto di mano</i>	Opisna parafraza <i>koji mnogo obećava a malo daje</i>	8
Ukupno frazema		23

Iz Tablice 1 proizlazi da se pri predstavljanju značenja polazišnog frazema (talijanskoga) Deanović i Jernej najčešće služe opisnom parafrazom.¹³

¹³ Jörn utvrđuje kako metoda parafraziranja nije prikladan način opisa frazema u dvojezičnom prijevodnom rječniku: »L' espressione idiomatica può essere «spiegata» o

U prvoj podskupini prvoga tipa ekvivalencije u rječniku Deanovića i Jerneja opisuju se osim navedenog i sljedeći talijanski frazemi: *togliersi di bocca, correre di bocca in bocca, levar la parola di bocca*.

U drugoj podskupini opisuju se i ovi frazemi: *fare la bocca acerba, troncane la parola in bocca, avere in bocca il miele e in cuore il fiele, far tanto di bocca, parole che empiono la bocca*.

U treću podskupinu spadaju također: *a bocca stretta, sciacquarsi la bocca sul conto di qcn., non aprire bocca, bocca da fuoco*.

U četvrtoj podskupini nalaze se još: *andare in bocca al lupo, non rammentarsi dal naso alla bocca, cavare di bocca un segreto, pendere dalla bocca di qcn., dire qcs. per bocca di qcn., avere cinque bocche da sfamare, rifarsi la bocca*.

Tablica 2

Frazeološka ekvivalencija jedan prema dva

Polazišni jezik: talijanski	Ciljni jezik: hrvatski	Broj frazema
(1) Frazem <i>mi viene l'acquolina in bocca</i>	(a) Sadržajno identičan, formalno različit funkcionalan frazeološki ekvivalent <i>rastu mi zazubice</i>	1
	(b) Sadržajno identičan, formalno različit funkcionalan frazeološki ekvivalent <i>cijede mi se sline</i>	
(2) Frazem <i>acqua in bocca!</i> ¹⁴	(a) Sadržajno identičan, formalno različit funkcionalan frazeološki ekvivalent <i>jezik za zube!</i>	5
	(b) Jedna riječ <i>šuti(te)!</i>	
(3) Frazem <i>mettere qcs. in bocca</i>	(a) Jedna riječ <i>sugerirati</i>	4
	(b) Jedna riječ <i>došaptati</i>	
(4) Frazem <i>tenere qcn. a bocca dolce</i>	(a) Opisna parafraza <i>zadržavati koga lijepim riječima</i>	3
	(b) Jedna riječ <i>laskati</i>	
Ukupno frazema		13

U okviru tog tipa ekvivalencije Deanović i Jernej najčešće talijanski frazeološki izraz opisuju u ciljnom jeziku sadržajno identičnim, a formalno različitim funkcionalnim frazeološkim ekvivalentom dopunjujući ga s još jednim jedno-rječnim nefrazeološkim izrazom (u tablici podskupina 2).

Kao primjer iz druge podskupine opisuju se i frazemi: *rimanere a bocca asciutta*, *chiudere la bocca a qcn.*, *bocca melliflua*, *storcere la bocca*.

U treću podskupinu spadaju također: *aprir bocca*, *a mezza bocca*, *bocca dello stomaco*.

U četvrtoj podskupini nalaze se još: *scappare di bocca*, *in bocca al lupo*.

Tablica 3

Tipologija frazeoloških ekvivalencija *jedan prema tri*

Polazišni jezik: talijanski	Ciljni jezik: hrvatski	Broj frazema
(1) Frazem <i>restar a bocca aperta</i>	(a) Jedna riječ <i>začuditi se</i> (b) Jedna riječ <i>zapanjiti se</i> (c) Jedna riječ <i>zgranuti se</i>	1
(2) Frazem <i>rimase a bocca aperta</i>	(a) Jedna riječ <i>zgranuo se</i> (b) Jedna riječ <i>zaprepastio se</i> (c) Sadržajno identičan, formalno različit funkcionalan frazeološki ekvivalent <i>zagledao se kao tele u šarena vrata</i>	1
Ukupno frazema		2

descritta con una parafrasi in un dizionario monolingue passivo esplicativo, ma non pare adeguato alla funzione del dizionario voler applicare questo metodo ad un dizionario bilingue passivo di traduzione (...)», te predlaže doslovni prijevod polazišnojezičnog frazema: »Per evitare la parafrasi si può dare per l'espressione idiomatica in L2 la traduzione letterale in L1. In pratica la traduzione letterale presenta i singoli costituenti della struttura lessico–semantica dell'espressione idiomatica in L2.« (Jorn 1994:204). – I prema uglednom paremiologu Wolfgangu Miederu »doslovan se prijevod čini ispravnim znanstvenim postupkom pri prenošenju paremije iz jednog jezika u drugi, jer se jedino na taj način mogu učiniti providnima paremijske slike i otkriti stupnjevi međujezične različitosti, sličnosti i podudarnosti« (Matulina 1998: :252, bilj.). Mogućnost opisivanja frazeoloških izraza polazišnog jezika doslovnim prijevodom u ciljnome jeziku, dakle izravnim prenošenjem slike frazema uz, dakako, odgovarajući metajezični napatuk, a zatim funkcionalnim frazeološkim ekvivalentom u suvremenoj je frazeologiji potpuno prihvaćena.

¹⁴ Usp. Deanović–Jernej 1990 natuknica *bocca*.

U tom tipu ekvivalencije Deanović i Jernej talijanski frazeološki izraz u prvom slučaju opisuju trostrukom jednorječnom istoznačnicom, a u drugome dvjema jednorječnim istoznačnicama i jednim frazeološkim ekvivalentom.

Tablica 4
Tipologija frazeoloških ekvivalencija *jedan prema četiri*

Polazišni jezik: talijanski	Ciljni jezik: hrvatski	Broj frazema
(1) Frazem <i>acqua in bocca!</i> ¹⁵	(a) Sadržajno identičan, formalno različit funkcionalan frazeološki ekvivalent <i>jezik za zube!</i> (b) Jedna riječ <i>šuti!</i> (c) Jedna riječ <i>tiho!</i> (d) Sadržajno identičan, formalno različit funkcionalan frazeološki ekvivalent <i>brnjicu za gubicu!</i>	1
Ukupno frazema		1

U posljednjem tipu ekvivalencije autori polazišni frazem opisuju četirima ekvivalentima u ciljnome jeziku – dvama frazeološkim istoznačnicama, te također dvama jednorječnim nefrazeološkim izrazima.

3.4. Podaci o stilu i upotrebi frazeoloških jedinica

Postavlja se, nadalje, pitanje tumačenja stilske vrijednosti frazema.¹⁶ Analiza spomenutog rječnika pokazala je i na tome planu velike nedostatke. Naime, unutar analizirane građe *Talijansko-hrvatskoga rječnika* nismo ustanovili niti jedan metajezični ili kakav drugi, implicitni naputak o stilu ili o mogućim upotrebnim specifičnostima frazema o kojima je riječ.¹⁷ Korisnika rječnika sigurno bi zanimala pitanja obilježenosti koja se odnose na vertikalne varijetete ili horizontalne varijetete, a također i na pragmatičke restrikcije i specifičnosti.

¹⁵ Usp. Deanović–Jernej 1990, natuknica *acqua*.

¹⁶ Antica Menac skreće pozornost na nesrazmjer opisa frazeoloških jedinica leksikona u odnosu na druge leksičke jedinice: »(...) nasuprot obilnim stilskim kvalifikacijama leksema gotovo sasvim izostaje stiliska kvalifikacija frazema. Na tome bi trebalo početi ozbiljno raditi, za što frazemi kao osobito izražajne jezične jedinice pružaju velike mogućnosti.« (1998:264).

¹⁷ Vesna Muhvić-Dimanovski osvrće se na nedostatnost ove razine opisa i u nekim drugim jednojezičnim i dvojezičnim rječnicima (1992–1993:324–325).

Tako bi npr. korisnik rječnika trebao dobiti podatak o tome može li npr. frazeološki izraz *Acqua in bocca!* (*Jezik za zube!*) upotrijebiti osoba nižeg hijerarhijskog stupnja obraćajući se osobi višeg hijerarhijskog stupnja, npr. može li to dijete kazati majci, student profesoru itd., dakle tko to, kada (u kojoj komunikacijskoj situaciji) i komu može reći. Taj problem korisnik rječnika ne može riješiti sam s obzirom na nedovoljnu kompetenciju na stranom jeziku¹⁸, jer ni na lijevoj ni na desnoj strani leksikografskog opisa ne nalazi naputke o mogućoj obilježenosti frazeoloških jedinica. Smatramo da se frazeološke jedinice ne mogu savladati samo u formalnom smislu, već da moraju postojati podaci o njihovoj upotrebnoj, dakle praktičnoj vrijednosti.¹⁹ Valja ovdje naglasiti kako i veliki jednojezični talijanski rječnici oskudijevaju podacima o stilskoj obilježenosti frazeoloških jedinica.

4. Zaključak

Ovim smo prilogom htjeli upozoriti i pokazati da pri uvrštavanju i sređivanju frazeološke građe u aktualnoj talijansko-hrvatskoj dvojezičnoj leksikografiji još postoji niz otvorenih pitanja²⁰, a među njima glavna bi bila sljedeća:

- (A) U makrostrukturu rječnika trebalo bi biti uvedeno načelo lematiziranja frazema – pod prvom ključnom riječi, a to bi trebalo biti jasno navedeno u uvodnom dijelu rječnika.
- (B) Frazeološke bi jedinice u mikrostrukturu rječničkoga članka trebalo uvesti pod pojedinim značenjima. Također bi frazeološke jedinice od ostalih jedinica trebalo razgraničiti kakvih grafičkim znakom.
- (C) U svakom pojedinom slučaju korisnika rječnika treba eksplicitnim metajezničnim podatkom informirati o tome postoji li u ciljnome jeziku frazeološki ekvivalent ili ne. Ako ekvivalenta nema, bilo bi dobro polazišni frazem opisati doslovnim prijevodom ili opisnom parafrazom.
- (D) Bilo bi poželjno uvesti barem općenite, za osnovnu komunikaciju, te za produkciju i recepciju tekstova stranoga jezika neophodne podatke o stilsko-pragmatičkoj vrijednosti frazema.

---

¹⁸ »Non-native learners are deemed to need explicit guidance, even warnings, about marginal, e.g. taboo, usages« (Hartmann–Jones 1998:150, natuknica *usage label*).

¹⁹ Hartmann–Jones pod natuknicom *style label* navode kako se moderan pristup pri leksikografskog označavanja stilsko-pragmatičke obilježenosti sastoji u izdvajanju 'several dimensions of variation within the diasystemic labelling scheme employed in any one dictionary. A 'colloquial' word or phrase would then be classified along a scale of diaphasic information (from 'formal' to 'informal'), diamedial information (contrasting 'written' and 'spoken') or diastratic information (from 'high' to 'demotic').« (1998: 132).

²⁰ »(...) la fraseografia rimane sempre la Cenerentola della lessicografia« (Jorn 1994:197).

5. Popis frazema u *Talijansko-hrvatskom rječniku*²¹

Polazišni jezik	Ciljni jezik
<i>a bocca</i> ²² <i>aperta</i>	(i) začudeno
<i>a bocca stretta</i>	(i) uzdržljivo
<i>a mezza bocca</i>	(i) jedva (ii) nerazgovijetno
<i>acqua in bocca!</i>	(i) jezik za zube! (ii) šuti(te)!
<i>acqua in bocca!</i>	(i) jezik za zube! (ii) šuti! (iii) tiho! (iv) brnjicu za gubicu!
<i>andare in bocca al lupo</i>	izlagati se pogibelji
<i>aprir bocca</i>	(i) zinuti (ii) pisnuti
<i>avere in bocca il miele e in cuore il fiele</i>	(i) na jeziku med, a na srcu jed
<i>bevoe un bicchiere di vino per rifarsi la bocca</i>	(i) popio je čašu vina da si popravi okus
<i>bocca da fuoco</i>	(i) top
<i>bocca dello stomaco</i>	(i) gornji otvor želuca (ii) ožičica
<i>bocca dello stomaco</i>	(i) gornji otvor želuca
<i>bocca melliflua</i>	(i) medena usta (ii) slatkorjeko čeljade
<i>cavare di bocca un segreto</i>	(i) izmamiti tajnu
<i>chiudere la bocca a qcn.</i>	(i) začepiti komu usta (ii) ušutkati (ili zamuknuti) koga
<i>dire qcs. per bocca di qcn.</i>	(i) poručiti nešto po nekome

---

²¹ Popis frazema iznosimo prema abecednom redu.

²² Velikim tiskanim slovom označavali smo mjesto u rječniku na kojem je frazem lematiziran.

<i>far tanto di bocca</i>	(i) zinuti od čuda
<i>far tanto di bocca</i>	(i) zinuti od čuda
<i>fare la bocca acerba</i>	(i) pružiti kiselo lice
<i>ho cinque bocche da sfamare</i>	uzdržavam pet osoba
<i>in bocca al lupo!</i>	(i) (bilo) sretno! (ii) s dobrom srećom!
<i>in bocca al lupo!</i>	(i) (bilo) sretno! (ii) u dobar čas!
<i>la notizia corse di bocca in bocca</i>	(i) vijest se raširi od usta di usta
<i>largo di bocca e stretto di mano</i>	(i) koji mnogo obećava a malo daje
<i>levar la parola di bocca</i>	(i) oteći riječ iz usta
<i>mettere bocca in qcs.</i>	(i) zabadati nos u što
<i>mettere qcs. in bocca</i>	(i) sugerirati (ii) došaptati
<i>mettersi in bocca al lupo</i>	(i) izložiti se opasnosti
<i>mi scappò di bocca una parola</i>	(i) izmakla mi se riječ (ii) izlanuo sam se
<i>mi viene l'acquolina in bocca</i>	(i) rastu mi zazubice (ii) cijede mi se sline
<i>non ha aperto²³ bocca</i>	(i) nije ni zinuo
<i>non ha aperto bocca</i>	(i) nije zinuo
<i>non rammentarsi dal naso alla bocca</i>	(i) imati slabo pamćenje
<i>parole che empiono la bocca</i>	(i) zvučne riječi
<i>pendere dalla bocca di qcn.</i>	(i) pažljivo slušati koga
<i>restare a bocca aperta</i>	(i) začuditi se (ii) zapanjiti se (iii) zgranuti se
<i>restare a bocca aperta</i>	(i) zabezeknuti se (ii) preneraziti se

²³ Usp. Deanović–Jernej 1990, natuknica *aprire*.

	(iii) zaprepastiti se
<i>rimanere a bocca asciutta</i>	(i) ostati praznih ruku (ii) ostati neobavljena posla
<i>rimanere a bocca asciutta</i>	(i) ostati praznih ruku
<i>rimanere a bocca asciutta</i> ²⁴	(i) ostati razočaran
<i>rimase</i> ²⁵ <i>a bocca aperta</i>	(i) zgranuo se (ii) zaprepastio se (iii) zagledao se kao tele u šarena vrata
<i>sciacquarsi la bocca sul conto di qcn.</i>	(i) ogovarati koga
<i>storcere la bocca</i>	(i) (is)kriviti usta (ii) namrgoditi se
<i>tappare la bocca a qcn.</i>	(i) začepiti komu usta
<i>tappare la bocca a qcn.</i>	(i) začepiti komu usta
<i>tenere a bocca dolce</i>	(i) zadržavati (ili zavaravati) koga lijepim riječima (ii) laskati kome
<i>togliersi di bocca</i>	(i) otkidati od svojih usta
<i>togliersi di bocca</i>	(i) otkidati od svojih usta
<i>troncare a qcn. la parola in bocca</i>	(i) upasti kome u riječ

Literatura

- Anić, Vladimir. ³1998. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber. 1439 str.
- Boch, Raoul. ³1997. *Il Boch minore: Dizionario francese-italiano, italiano-francese*, Bologna : Zanichelli. 1184 str.
- Casadei, Federica. 1996. *Metafore ed espressioni idiomatiche. Uno studio semantico sull'italiano*. Roma : Bulzoni. 496 str.
- Cowie, A.P. (ed.). 1998. *Phraseology. Theory, Analysis, and Applications*. Oxford : Oxford University Press. 258 str.
- Čermák, František. 1998. Somatic idioms revisited, *Studien zur Phraseologie und Parömiologie*15, 109–119.
- Deanović, Mirko, Josip Jernej. ⁹1990. *Talijansko-hrvatski ili srpski rječnik*. Zagreb : Školska knjiga. 1029 str.

---

²⁴ Usp. Deanović–Jernej 1990, natuknica *asciutto*.

²⁵ Usp. Deanović–Jernej 1990, natuknica *rimanere*.

- Fernando, Chitra. 1997. *Idioms and Idiomaticity*. Oxford : Oxford University Press. 265 str.
- Hartmann, R.R.K., Gregory James. 1998. *Dictionary of Lexicography*, London and New York : Routledge. 176 str.
- Hudeček, Lana, Milica Mihaljević. 1997. Frazzeologija u općem rječniku. *Filologija* 28, 21–34.
- Jernej, Josip. 1978. Frazzeologia in chiave contrastiva. *Studia romanica et anglica zagrabiensia* XXIII:1–2, 13–17.
- Jorn, Ole. 1994. Alcune premesse per un dizionario italiano–danese. La frazeologia, *Italiano lingua seconda/lingua straniera*, *Atti del XXVI Congresso della Società di linguistica italiana* (edd. Anna Giacolone Ramat, Massimo Vedovelli). Roma : Bulzoni. 197–218.
- Landau, Sidney, I. ²2001. *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography*. Cambridge : Cambridge University Press. 477 str.
- Lapucci, Carlo. 1993. *Il dizionario dei modi di dire della lingua italiana*. Milano : Garzanti Vallardi. 568 str.
- Marello, Carla. 1996. *Le parole dell'italiano. Lessico e dizionari*. Bologna : Zanichelli, 259 str.
- Matešić, Josip. 1982. *Frazzeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb : Školska knjiga. 808 str.
- Matulina, Željka. 1998. Obrada paremije u dvojezičnom rječniku. *Filologija* 30–31, 249–260.
- Menac, Antica. 1994. Frazzeologija u različitim tipovima jednojezičnih hrvatskih rječnika. *Filologija* 22–23, 161–169.
- Menac, Antica. 1998. Pitanja stilističke kvalifikacije u općim i frazeološkim rječnicima. *Filologija* 30–31, 261–266.
- Muhvić-Dimanovski, Vesna. 1992–1993. Neki problemi prezentacije frazeologizama u frazeološkim i općim rječnicima. *Filologija* 20–21, 323–329.
- Pittàno, Giuseppe. 1992. *Frasese fatta capo ha (Dizionario dei modi di dire, proverbi e locuzioni)*. Bologna : Zanichelli. 352 str.
- Quartu, Bruna Monica. 1993. *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*. Milano : Rizzoli. 714 str.
- Ruthrof, Horst. 2000. *The body in language*. London and New York : Cassell. 193 str.
- Sabatini, Francesco, Vittorio Coletti. 1997. *DISC. Dizionario italiano Sabatini-Coletti*. Firenze : Giunti Gruppo Editoriale. 3037 str.
- Šonje, Jure. (ur.) 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga. 1450 str.
- Turrini, Giovanna, Alberti, Maria Luisa-Zanchi, Giampiero. 1995. *Capire l'antifona (Dizionario dei modi di dire con esempi d'autore)*. Bologna : Zanichelli. 662 str.
- Vinja, Vojmir. ⁴2000. *Španjolsko-hrvatski rječnik*. Zagreb : Školska knjiga.
- Zingarelli, Nicola. ¹²2001. *Lo Zingarelli 2002. Vocabolario della lingua italiana*. Bologna : Zanichelli. 2176 str.

Analisi dei modi di dire con il somatismo *bocca* nel dizionario bilingue italiano-croato

Riassunto

Nel presente contributo intendiamo presentare i risultati di un'analisi dei modi di dire della lingua italiana con il somatismo bocca sul corpus delle unità desunte dal dizionario bilingue generale di Mirko Deanović e Josip Jernej: *Talijansko-hrvatski rječnik*. Abbiamo cercato di mettere in evidenza le seguenti questioni: (1) incorporazione del materiale nella macrostruttura del dizionario bilingue; (2) collocamento delle unità fraseologiche all'interno della voce lessicografica; (3) interpretazione dell'equivalenza interlinguistica; (4) indicazioni di stile e di registro d'uso delle unità fraseologiche.

Ključne riječi: dvojezični rječnik, frazeologija, struktura rječničkoga članka
Key words: bilingual dictionary, phraseology, structure of lexicographic entry